

Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi
ISSN: 2147-7523, E-ISSN: 2630-5631
Cilt: 6, Sayı: 1, ss. 237-240
Geliş Tarihi: 27.02.2019
Kabul Tarihi: 08.05.2019
DOI: 10.26513/toecd.533364

Kitap Tanıtımı / Book Review

Şii İslam Tarihi (A History of Shi'i Islam)

**Farhad Daftary, Çev. Ahmet Fethi Yıldırım, İstanbul:
Alfa Yayınları, 2016 (İng. 2013)**

Değerlendiren: Feyza Nur Atabay*

Günümüz İslam dünyasının iki ana mezhebinden birisi olan Şiilik, sahip olduğu bu önemli konumuna rağmen, Şia'ya mensup olmayan toplumlar tarafından, eksik veya yanlışlarla dolu bir şekilde bilinmektedir. Son yıllarda yapılan araştırmalar aracılığıyla bu eksiklik giderilmeye çalışılmaktadır. Bu çalışmalardan birisi, 2016 yılında Türkçe'ye çevrilen ve alana yönelik araştırmaları, yazıları ve katkılarıyla otorite kabul edilen Farhad Daftary'e ait olan Şii İslam Tarihi isimli kitaptır. Daftary, çalışmalarında ağırlıklı olarak Şia'nın İsmaili kolunu ele alıyor olsa da 2013 yılında basılmış olan söz konusu kitabı, kapağında yer alan ifadeye göre, Şii İslam alanında yapılmış bütün modern araştırmaların nesnel bir değerlendirmesi olduğu iddiasını taşımaktadır. Üstelik ana akım Şia içerisinde yer almayan Nusayrilige de kitapta bir bölüm ayrılmış olması yazarın Şia'yı bütüncül olarak ele alma çabasının bir ürünü ve kapsayıcı yeni bir yaklaşımın tezahürü olarak düşünülebilir.

Şii İslam Tarihi kitabında, ana bölümlerden önce müdürlüğünü Daftary'nin yaptığı İsmaili Araştırmaları Enstitüsü ve Daftary'nin alana önemli katkılarından birisi olan Şii Mirası Dizisi hakkında iki ayrı açıklayıcı bölüm

* YL öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü, TR, orcid.org/0000-0003-3999-8878, feyzanuratabay@gmail.com

yer almaktadır. Kitabın ana bölümleri; Şii İslam araştırmalarında ilerleme, Şii İslam'ın kökeni ve erken tarihi, Oniki İmamcılar, İsmaililer, Zeydiler ve Nusayriiler şeklindedir. Söz konusu altı bölüme ek olarak oldukça yoğun muhtevalı bir kaynakçaya ve dizine sahiptir.

“Şii İslam Araştırmalarında İlerleme” başlıklı ilk bölümde yazar, Batılıların Şiiiler hakkındaki tasavvurlarının, ağırlıklı olarak Sünni kaynaklardan ve kendi “imgesel cehaletlerinden” beslendiğini belirtiyor. Dahası yazar, bunun bir adım ötesinde, Avrupalıların imkânları dâhilindeyken bile doğru kaynaklara ulaşmayı tercih etmediklerini iddia ediyor. Ancak 18.yüzyılda gerçekleşen Aydınlanma'nın katkısı ve Şii metinlere erişim imkânlarının artmasıyla birlikte 19.yüzyılda ciddi araştırmaların gerçekleştirildiğini ifade ediyor. Julius Welhausen, Ignaz Goldziher ve Dwight M. Donaldson bu alanda ön plana çıkan isimler olarak kitapta yer alıyor. Bu isimlere ek olarak, kitapta Şii toplumunun içinden yetişen çağdaş İranlı araştırmacıların ve kurumların katkıları da vurgulanıyor.

Giriş maiyetindeki bu bölümün ardından, “Şii İslam'ın Kökeni ve Erken Tarihi” başlıklı ikinci bölümde Şia'nın müstakil bir mezhep olma süreci ve tarihsel olaylar ele alınıyor. Daftary, Hz. Peygamberin vefatından sonra yaşanan hilafet tartışmaları, fırkalaşmanın yollarına taş döşemiş olsa da kopuştaki en önemli olaydan birisi olarak Hz. Hüseyin'in şehadetinin, Şia kimliğinin oluşumunda kilit bir role sahip olduğunu ifade ediyor. Yıllar içerisinde çok çeşitli âlimlerin katkılarıyla şekillenen ve sistemleşen Şii öğretisi, her imamın vefatı ve yeni varisin açıklanması dönemlerinde bölünmelerle karşı karşıya kalıyordu. Ayrıca, ilk dönem Ali taraftarlığını ifade eden Şia'nın hicri 2.yy'da formüle edilen öğretilerden farklı olduğu ifade ediliyor. Bu bölümde Hz. Ali ve ilk iki halife arasındaki iletişim Sünni kaynakların çoğunda rastlamadığımız ölçüde gerilimli olarak tasvir edilmiştir ve Hz. Ali'nin halifeliğinin kendi hakkı olduğuna dair inancının net ifade edilmesi dikkat çekicidir.

Günümüz Şii dünyasının en kalabalık kolunu temsil eden, Ali b. Ebu Talib'den Muhammed b. Hasan'a kadar görev yapmış on iki imama iman eden Oniki İmamcı/ İsnâaşari Şiiiliğinin diğer fırkalardan ayrılması ve kendi imamet öğretisini şekillendirmesi “İsnâaşariiler ya da Oniki İmamcılar” başlıklı üçüncü bölümün konusunu teşkil etmektedir. İsnâaşariilerin, yüzyıllar içerisinde farklı hanedanların hâkimiyetleri altında yaşadıkları zorluklar ve Safeviler dönemiyle birlikte devletin resmi mezhebi oluşları,

kendi inanç akidelerini korumak amacıyla yaptıkları faaliyetler akıcı ve anlaşılır üslupla kaleme alınıyor. Modern zamanlara geldiğimizde ise Humeyni'nin velayet-i fakih yaklaşımı irdeleniyor.

Kitabın "İsmaililer" bölümünün ilk cümlesinde Daftary'nin ifade ettiği gibi karmaşık bir tarihe sahip olan İsmaililer, İmam Cafer Sadık'ın halefiyle ilgili anlaşmazlık neticesinde ayrılan grubun mensuplarıdır. Süreç içerisinde çok çeşitli alt gruplara ayrılmışlardır. İsmaili inançlarına uygun olarak takiyye uygulayan bir mezhep olmalarından ötürü, tarihlerine dair tartışmalı dönemler ve uygulamalar görülebilmektedir. Önemli kolu olarak Nizariler gösterilebilir. Daftary, İsmaililerin daha radikal bir kol olarak öne çıkışlarına değiniyor ve İsmaililerin ayrıcalıklı kentli sınıflara ve merkezi devlet yönetimine karşı toplumsal ve dinsel bir protesto hareketi oluşlarından bahsediyor. Ayrıca, İsmaililerin döngüsel vahiy ve devirleri içeren efsanevi kozmolojik öğretilerini açıklığa kavuşturuyor.

"Zeydiler" başlıklı beşinci bölümde, Şia içerisinde Ehl-i Sünnete en yakın kolu teşkil eden Zeydilerin, sahip oldukları imamet anlayışı ve ilk iki halifeye yönelik tutumu, onları diğer Şii mezheplerden ayıran farklılıkları olarak ele alınıyor. Ayrıca imamın, imamlığını ilan etmesi gerektiğini ileri sürerek, diğer Şia mezheplerinde kabul gören gaybet ve recat düşüncesini ve kalıtsal imam silsilesini reddetmiş olmaları da yazarın altını çizdiği önemli bir farklılıktır. Ağırlık olarak Yemen'de yerleşik olan Zeydilerin, hicri 12.yy'da "Zeydi Şiiliğin Sünnileşmesi" eleştirisine maruz kalması iki nedene dayandırılarak açıklanıyor. Kitaba göre, hadisçi Sünni geleneğin Zeydiliğe sızması ve Kasımi Zeydi imamların, Hadevi Zeydi ulemanın şeriatına uygun yaşamamasından dolayı alternatif meşruluk kaynağı aramaları bu duruma sebep olmuştur.

Kitabın "Nusayrilik" isimli son bölümünde diğer Şii mezheplerin ilerleyen araştırma alanlarına kıyasla daha marjinal ve geri kalmış olan Nusayrilik ele alınıyor. Nusayrilik mezhebi 1970'te Hafız Esad'ın Suriye'de iktidara gelmesiyle ön plana çıkmış oldu. Yazar, 19.yy'a gelene kadar bu sahada doyurucu bir çalışma yapılmamış olmasıyla birlikte genellikle Nusayriilerin Karmatilerden sayıldığına dikkat çekmektedir. Nusayri çalışmaların canlanmasına olanak sağlayan bir sebep olarak Nusayri el yazmalarının başta Paris olmak üzere Avrupa'nın çeşitli kütüphanelerine girmesi gösterilmiştir. H. Halm, M. Mousa, M. M. Bar-Asher, A. Kofsky ve Y. Friedman gibi bilginlerin Nusayri çalışmalarına katkıları yazar tarafından

vurgulanmıştır. Ayrıca bu bölümde, gulat olarak görülen Nusayriliğin sadece Şii öğretilerden değil, Hıristiyanlık, Zerdüştlük ve Paganlıktan da beslenmiş olduğu ileri sürülmüş ve bu iddia örneklerle desteklenmiştir.

Kitap, oldukça uzun yüzyılları kapsayan ve çok çeşitli alt dönemleştirmeleri, irili ufaklı onlarca alt grubu barındıran geniş Şii İslam tarihçesini oldukça akıcı bir üslupla ve teferruatlarla boğulmamış rafine bir anlatımla okuyucuya sunmaktadır. Kitabın konusunun tarihsel bütünlük içerisinde ve derli toplu bir şekilde ele alınmış olması konunun anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Kitapta, ele alınan dönemlerin önde gelen âlimlerinin eserlerinde yer alan veriler harmanlanarak değerlendirilmelerde bulunulmuştur. Buna ek olarak hem Şiiliğin temel eserlerinde yer alan hem de bölgede görev yapmış ya da bölgeye ilgi göstermiş Batılı misyoner ve oryantalistlerin eserlerinde yer alan verilerin mukayese edilmesi ve yorumlanması metnin içeriğini zenginleştirmiştir. Kitapta yer alan şecere tabloları, çok sayıda kişi ve ailenin isminin geçtiği bölümlerin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Üstelik Şiiliğin üç temel kolunun yanında kıyıda kalmış Nusayriliğin de kitaba dâhil edilmiş olması, Şiilik araştırmalarına yönelik bütüncül bir yaklaşım göstermesi açısından örnek teşkil edebilecek bir durumdur. Şiilik ve özel olarak da İsmaili Şiilik araştırmaları alanında önde gelen isimlerden birisi olan Daftary'nın kitabının bir diğer ayırıcı özelliği ise, sadece Şia mezhebinin alt dallarını inceleyip açıklamakla kalmayıp Şii araştırmalarının ne aşamalardan geçerek bugünlere ulaştığına ve söz konusu alanın taşıdığı potansiyele de değiniyor oluşudur. Bu anlamda yeni araştırmacılara da yol göstericilik yapmaktadır.

Bu artılara ek olarak, yazarın, Hz. Ali'nin halifelige yaklaşımı gibi Sünniler ve Şiiler arasında tartışmalı olan konularda güçlü kanıtlar olmaksızın Şii tezlerine yakın bir yaklaşım gösteriyor oluşu tartışmaya açık bir durum yaratmaktadır. Bu gibi tartışmalı konularda, net bir tavır alınmasından ziyade tarafların argümanlarına daha fazla yer verilerek değerlendirme için daha fazla kaynak sunulmalıdır. Ayrıca, konunun kendine has bir terminolojisi bulunması sebebiyle, özellikle doğrudan alan içinden olmayan okuyucular için, kitabın sonuna bir kavramlar sözlüğü eklenebilirdi. Değerlendirmenin sonuna gelirken, önsözde yazarın ifade ettiği “hem akademisyen hem genel okur için kolay bir başvuru eseri işlevi görebilecek bir Şii İslam araştırması ortaya koyma” arzusunun birkaç ufak eksik olmakla birlikte gerçekleşmiş olduğu söylenebilir.